

I.

A 19. század második felének és a századfordulónak magyar irodalmából

- 14 *Arany János*
42 *Vajda János*
49 *Madách Imre*
55 *Arany László*
59 *Reviczky Gyula*
63 *Komjáthy Jenő*
65 *Péterfy Jenő*
66 *Mikszáth Kálmán*
86 *Petelei István*
94 *Gozsdu Elek*
100 *Gárdonyi Géza*
103 *Bródy Sándor*
107 *Tömörkény István*

ARANY JÁNOS

(1817–1882)

Válasz Petőfinek

Zavarva lelkem, mint a bomlott cimbalom;

Örül a szívem és mégis sajog belé.

Hányja-veti a hab; mért e *nagy* jutalom?

Petőfit barátul mégsem érdemelé.

Hiszen pályadíjul ez nem volt kitűzve...

Szerencse, isteni jó szerencse nékem!

Másképp szerény művem vetém vala tűzbe,

Mert hogyan lett volna nyerni reménységem?

És mily sokat nyerék! Pusztán a pályabér

Majd elhomályosít, midőn felém ragyog:

De hát a *ráadás!*... Lelkem lelkéig ér,

Hogy drága jobbkezed osztályosa vagyok.

S mi vagyok én, kérded. Egy népi sarjadék,

Ki törzsömnek élek, érette, általa;

Sorsa az én sorsom s ha dalra olvadék,

Otthon leli magát ajakimon dala.

Akartam köréből el-kivándorolni:

Jött a sors kereke és útfélre vágott,

S midőn visszafelé bujdokolnék, holmi

Tüske közöl szedtem egynehány virágot.

Jöttek a búgondok úti cimborának,

Összebarátkoztunk, összeszoktunk szépen;

Én koszorút fűztem, ők hamiskodának,

Eltépték fűzérem fél elkészültében.

Végre kincset leltem: házi boldogságot,

Mely annál becsesb, mert nem szükség őrzeni,

És az Iza partján ama hű barátot¹...

Nem is mertem volna többet remélni.

Most, mintha üstökös csapna szűk lakomba,

Éget és világít lelkemben leveled:

Oh mondd meg nevemmel, ha felkeres Tompa,

Mily igen szeretlek *Téged* s őt is veled.

1847

¹ Szilágyi István (1819–1897), Arany debreceni tanuló társa, majd nagyszalontai iskolaigazgató, ekkor Máramarosszigeten hitoktató volt. Az Iza a Tisza egyik mellékfolyója.

A rab gólya

Árva gólya áll magában
Egy teleknek a lábában,
Felrepülne, messze szállna,
Messze messze,
Tengerekre,
Csakhogy el van metszve szárnya.

Tűnődik, féllábon állván,
El-elúnja egyik lábán,
Váltogatja, cserélgeti,
Abban áll a
Múltsága,
Ha beléun, újrakezdi.

Szárnya mellé dugta orrát,
Messze nézne, de ha nem lát!
Négy kerítés, négy magas fal;
Jaj, mi haszna!
Bár akarna,
Kőfalon nem látni átal.

Még az égre fölnézhetne,
Arra sincsen semmi kedve:
Szabad gólyák szállnak ottan
Jobb hazába;
De hiába!
Ott maradt ő, elhagyottan.

Várja, várja, mindig várja,
Hogy kinő majd csonka szárnya
S felrepül a magas égig,
Hol a pálya
Nincs elzárva
S a szabadság honja kéklik.

Őszi képet ölt a határ,
Nincsen rajta gólyamadár,
Egy van már csak: ő, az árva,
Mint az a rab,
Ki nem szabad,
Keskeny ketrecébe zárva.

Még a darvak hátra vannak,
Mennek ők is, most akarnak:
Nem nézi, csak hallja őket,
Mert tudja jól,
Ott fenn mi szól,
Ismeri a költözőket.

Megkísérté egyszer-kétszer:
Nem bírná-e szárnya még fel;
Hej, dehogynem bírná szárnya,
Csak ne volna
Hosszu tolla
Oly kegyetlen megkuszálva!

Árva madár, gólya madár,
Sose nő ki tollad, ne várd,
Soha többé, fagyos télig;
Mert, ha éppen
Nő is szépen:
Rossz emberek elmetélik!

1847

Évek, ti még jövőendő évek

*My hair is gray, but not with years.*²
(Byron)

Évek, ti még jövőendő évek,
Kiket reményem megtagad,
Előlegezni mért siettek
Hajam közé ősz száalakat?
Miért vegyülget ily korán e
Lombok közé sápadt levél,
Emlékeztetni a vidor fát,
Hogy majd kiszárad és – nem él!

Nem evvel tartoztok ti nékem:
Kaján elődök, a *mult*,
Adós maradt sok szép örömmel,
Míg szerfölött is oszta bút;
Ennek kamatját, jó *reményül*,
Fizessétek le most nekem;
Ki tudja, úgyis: érem én azt,
Hogy a tőkét fölvehetem?

Vagy éppen azt jelenti e hó,
Fürtömre mely szállongni kezd,
Hogy bár rövid volt, vége! vége
Nyaramnak s a tél berekeszt? –
S hogy meg ne essék szíve rajtam,
Ha jókor meglep a halál,
Azért kell, mint az ősz kalásznak,
Megérnem a sarló alá?

Úgy van. Nem évek száma hozza
– Nem mindig – a vén kort elé;
Kevés esztendőök súlya szintúgy
Legörnyeszt a mély sír felé.
És nékem e földön teherből,
Bánatból rész jutott elég:
Azzal fölérő boldogságot
Hiába is reménylenék.

Ah! vén vagyok: tapasztalásom
Tárháza megtelt gazdagon:
Ott van, romok közt, életemnek
Vezére, széttört csillagom;
Ott egy szakadt fonál: ez a hit;
Egy csonka horgony: a remény;
Ily gyűjteménynek birtokában
Az ifju hogyne volna vén!

Szétnézek és többé körültem
Nincs a néhány kedves barát, –
Aggódhatóan rám függeszti
Szemét egy könnyező család.
Eleget éltem, hogy utánam
Emlék maradjon itt alatt:
Emlékül inséget hagyok s e
Két vagy három boldogtalant!

Szűnj meg, panasz; ne háborogj, szív!
Bűnöd csak egy volt: az erény.
Ha veszteség ennek jutalma,
Jajgassak-é, hogy megnyerém?
Vígasztalásul, annyi szenved,
És szenved nálam annyi jobb;
Miért ne én is... porszem: akit
A sorskerék hurcol s ledob!

1850

² Az angol idézet fordítása: „A hajam szürke, de nem az évek által.”

Letésem a lantot

Letésem a lantot. Nyugodjék.
Tőlem ne várjon senki dalt.
Nem az vagyok, ki voltam egykor,
Belőlem a jobb rész kihalt.
A tűz nem melegít, nem él:
Csak, mint reves fág, világa.
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Más ég hintette rám mosolyját,
Bársony palástban járt a föld,
Madár zengett minden bokorban,
Midőn ez ajak dalra költ.
Fűszerebb az esti szél,
Hímzettebb volt a rét virága.
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Nem így, magánosan, daloltam:
Versenyben égtek húrjaim;
Baráti szem, művészi gonddal
Függött a lantos ujjain;
Láng gyult a láng gerjelminél
S eggyé fonódott minden ága.
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Zengettük a jövő reményit,
Elsírtuk a mult panaszát;
Dicsőség fényével öveztük
Körül a nemzetet, hazát:
Minden dalunk friss zöld levél
Gyanánt vegyült koszorujába.
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Ah, látni véltük sirjainkon
A visszafénylő hírt-nevet:
Hazát és népet álmodánk, mely
Örökre él s megemleget.
Hittük: ha illet a babér,
Lesz aki osszon... Mind hiába!
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Most... árva énekem, mi vagy te?
Elhunyt daloknak lelke tán,
Mely temetőből, mint kisértet,
Jár még föl a halál után...?
Hímzett, virágos szemfedél...?
Szó, mely kiált a pusztaságba...?
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Letésem a lantot. Nehéz az.
Kit érdekelne már a dal.
Ki örvend fonnyadó virágnak,
Miután a törzsök kihalt:
Ha a fá élte megszakad,
Egy percig éli túl virága.
Oda vagy, érzem, oda vagy
Oh lelkem ifjusága!

1850. március 19.

Fiamnak

Hála Isten! este van megin'.
Mával is fogyott a földi kín.
Bent magános, árva gyertya ég:
Kívül leskelődik a sötét.

Ily soká, fiacskám, mért vagy ébren?
Vetve ágyad puha-melegen:
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

Látod, én szegény költő vagyok:
Örökül hát nem sokat hagyok;
Legfőlebb mocsoktalan nevet:
A tömegnél hitvány érdemet.
Ártatlan szived tavaszkerében
A vallást ezért öntözgetem.
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

Mert szegénynek drága kincs a hit,
Túrni és remélni megtanit:
S néki, míg a sír rá nem lehell,
Mindig túrni és remélni kell!
Oh, ha bennem is, mint egykor, *épen*
Élne a hit, vígaszul nekem!...
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

Majd ha játszótársaid közül
Munka hí el – úgy lehet, korán –
S idegennek szolgálász eszközül,
Ki talán szeret... de mostohán;
Balzsamúl a hit malasztja légyen
Az elrejtett néma könnyeken.
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

Majd, ha látod, érzed a nyomort,
Melyet a becsület válla hord;
Megtiporva az erényt, az eszt,
Míg a vétek irigységre készit
S a butának sorsa földi éden:
Álljon a vallás a mérlegen.
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

És, ha felnövéen, tapasztalod,
Hogy apáid földje nem honod
S a bölcsőd s koporsód közti ür
Századoknak szolgált mesgyetül:
Lej vigasztalást a szent igében:
„Bujdosunk e földi téreken.”
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

Oh, reméjlj, reméjlj egy jobb hazát!
S benne az erény diadalát:
Mert különben sorsod és e föld
Isten ellen zúgolódní költ. –
Járlj örömmel álmaid egében,
Útravaló d e csókom legyén:
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

1850

Ősszel

Hives, borongó őszi nap;
Beült hozzám az únalom:
Mint a madár, ki bús, ki rab,
Hallgat, komor, fázik dalom.
Mit van tennem? olvasni tán...?
Maradj Homér, fénydús egeddél,
Maradj te most!... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Mert fájna most felhőtlen ég,
Mosolygó, síma tengerarc,
Élénk verőfényes vidék –
Óh, fájna most nekem e rajz!
Kék fátyol messze bérc fokán –
Arany hajó, mely futva szegdel
Bibor habot... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Ott kéken a Zeüsz-lakta domb;
Itt zölden a nyájas sziget;
Fölötte lomb, alatta lomb,
Árnyas berek, zengő liget, –
Hullám-mosott gazdag virány, –
Fehér juhak s tulkok sereggel –
Minő kép ez!... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Füst koronáz erdőt, bokort,
Vendégies hívójelül;
Hósek családja, víg csoport,
Áldoz, toroz máglyák körül;
Lantszóra lejt ifjú, leány;
Kettős pohár, mézizü nedvvel,
Vigan forog... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

S ha zúdulnak véres csaták,
Szabadságért nem küzdenek,
Mert elnyomás, népszolgaság
Előttük ismeretlenek.
Törvényök nincs – boldog hiány!
A vének élőszája rendel
Igazságot... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Oda van a szép nyár, oda!
A természet lassan kihál;
Nincs többé nagyszerű, csoda,
Többé se napfény, sem vihar;
Pacsirta nem szánt, csalogány
Nem zöngi dalját este, reggel;
Nincs délibáb... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Egyhanguság, egyformaság;
A nappal egy világos éj;
Nem kék az ég, nem zöld az ág,
Menny, föld határán semmi kéj;
Csak sír az égbolt ezután
Örök unalmu lanyha cseppel,
Mig szétolvad... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Óh jer, *mulattass* engemet,
Hunyó dicsőség lantosa;
Érdeklő mostan lelkemet
Borongó ég, kihalt tusa,
Emlékhalom a harc fián,
Ki az utolsó közt esett el,
Remény nélkül... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Felhőid és zúgó szeled,
A zizegő haraszt, mohar,
Magános tölgy a domb felett,
Bolyongó tűz, hullámmoraj –
Ez, amit lelkem most kíván!
Enyésző nép, ki méla kedvvel
Multján borong... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Kinek sötétes éjjelen
A hős apákhoz költözött
Daliák lelke megjelen,
Alánéz bús felhők között
És int feléd: „Jer Osszián,
A holtakat miért vered fel?
Nincs többé Caledonián³
Nép, kit te felgyujts énekeddel.”

1850

Kertben

Kertészkedem mélán, nyugodtan,
Gyümölcsfáim közt bíbelek;
Hozzám a tiszta kék magasból
Egyes daruszó tévelyeg;
Felém a kert gyepűin által
Egy gerlice bűgása hat:
Magános gerle a szomszédban –
S ifjú nő, szemfödél alatt.

Kevés ember jó látogatni,
Az is csak elmegy hidegen:
Látszik, hogy a halott szegény volt,
Szegény s amellet idegen.
Rokonait, ha van rokonja,
Elnyelte széles e világ;
Nem nyit be hozzá enyhe részvét,
Legfölbébb... a kíváncsiság.

³ Caledonia (kaledónia): Skócia északi részének régi neve.

Műhely körül a bánatos férj
Sohajtvá jár, nyög nagyokat;
Ide fehérlenek deszkái,
Épen azok közt válogat.
Amaz talán bölcső leendett,
Menyegzős ágy eme darab:
Belőlük elhunyt hitvesének
Most, íme, koporsót farag.

Síránkozik a kised árva,
Amott sir öntudatlanul;
Ha nő szegény, az életkönyvből
Nehéz első betűt tanul!
Ölében rázza egy cselédlyány,
Duzzogva fel s alá megyen:
„Sirj no, igazán sirj” kiált rá,
S *megveri*, hogy *oka* legyen.

Kertészkedem mélán, nyugodtan,
A fák sebeit kötözöm;
Halotti ének csap fülembé...
Eh, nékem ahhoz mi közöm!
Nem volt rokon, jó ismerős sem;
Kit érdekel a más sebe?
Elég egy szívnek a magáé,
Elég, csak azt köthesse be.

Közönyös a világ... az élet
Egy összezsúfolt táncterem,
Sűrög-forog, jő-megy a népség
Be és ki, szűnes-szüntelen.
És a jövőket, távozókat
Ki győzné mind köszönteni!
Nagy részvétel, ha némelyikünk
Az ismerőst... megismeri.

Közönyös a világ... az ember
Önző, falékony húsdarab,
Mikép a hernyó, telhetetlen,
Mindég *előre mász s – harap*.
S ha elsöpört egy ivadékot
Ama vén kertész, a halál,
Más kél megint, ha nem rosszabb, de
Nem is jobb a tavalyinál.

1851

Enyhülés

Kél és száll a szív viharja
Mint a tenger vése;
Fájdalom a boldogságnak
Egyik alkatrésze;
Az örömnak levegőjét
Megtisztítja bánat,
A kizajlott búfelhőkön
Szép szívárvány támad.

Tegnap a remény is eltört,
Az utolsó árboc,
Csupán a kétség kötött egy
Gyarló deszka-szálhoz:
Ma fölöttem és alattam
Ég és tenger síma;
Zöld ligetnek lombja bókol
Felém, mintegy híva. –

Nem törik a szenvedő szív
Oly könnyen darabbá,
Csak ellágyul, s az örömré
Lesz fogékonyabbá;
Mint egy lankadt földművesnek
Pihenő tanyája:
Kész boldogság lesz neki a
Szenvedés hiánya.

Nincsen olyan pusztaság
Hogy magának benne
A halandó egy tenyérnyi
Zöld virányt ne lelne;
És ha ezt a szél behordta
Sivatag fővényel:
Még siratja... de tovább megy
Örökös reménnyel. –

Sivatagja életemnek!
Van pihenő rajtad;
Vészes hullám! szív-hajómat
Nem szünetlen hajtod;
Ha nehéz bú és nehéz gond
Rossz napokat szerze:
Kárpótolja a nyugalom
Enyhületes perce.

1852

Visszatekintés

Én is éltem... vagy nem élet
Születésen kezdeni,
És egynehány tized évet
Jól-rosszúl leküzdeni?
Én is éltem... az a sajka
Engem is hányt, ringatott,
Melyen kiteszi a dajka
A csecsemő magzatot.

Első nap is oly borultan
Hajola reám az ég!
S hogy nevetni megtanultam,
Sírni immár jól tudék;
Sohase bírák teljébe?
Örömeim poharát;
Az ifjuság szép kertébe
Vaskorlátot néztem át.

Félve nyúltam egyszer-máskor
Egy rózsát szakasztani:
Késő volt – a rázkodáskor
Mind lehulltak szirmai.
Keresém a boldogságot,
Egy nem ismert idegent:
Jártam érte a világot –
S kerülém ha megjelent.

Vágytam a függetlenségre,
Mégis hordám láncomat,
Nehogy a küzdés elvégre
Súlyosbitsa sorsomat:
Mint a vadnak, mely hálót
El ugyan nem tépheti,
De magát, míg hánykolódik,
Jobban behömpölygeti.

Álmaim is voltak, voltak...
Óh, én ifju álmaim!
Rég eltűntek, szétfoszoltak,
Mint köd a szél szárnyain.
Az az ábránd – elenyészett;
Az a légvár – füstgomoly;
Az a remény, az az érzet,
Az a világ – nincs sehol! –

Nem valék erős meghalni,
Mikor halmom lehetett:
Nem vagyok erős hurcolni
E rám szakadt életet.
Ki veszi le vállaimról...?
De megálljunk, ne, – ne még!
Súlyos a teher, de imhol
Egy sugár előttem ég.

Szende fényü szép szövetnek⁴ –
Mely egyetlen-egy vigasz, –
Szerelemnek, szeretetnek
Holdvilága! te vagy az.
Elkisérsz-e? oh, kísérv el –
Nincs az messze – síromig;
S fátyolozd be derüs éjjel
Aki majd ott álmodik!

1852

V. László

Sűrű setét az éj,
Dühöng a déli szél,
Jó Budavár magas
Tornyán az ércakas
Csikorog élesen.

„Ki az? mi az? vagy úgy –”
„Fordulj be és alugy
Uram László király:
A zápor majd eláll,
Az veri ablakod.”

A felhő megszakad,
Nyílása tűz, patak;
Zúgó sebes özönt
A rézcsatorna önt
Budának tornyiról.

„Miért zúg a tömeg?
Kivánja *eskümet?*”
„A nép, uram király,
Csendes, mint a halál.
Csupán a *meny* dörög.”

Megcsörren a bilincs,
Lehull, gazdája nincs:
Buda falán a rab
– Egy-egy felhődarab –
Ereszkedik alá.

„Hah! láncát tépi a
Hunyadi két fia –”
„Uram, uram, ne félj!
László, tudod, nem él
S a *gyermek*, az fogoly.”

Mélyen a vár alatt
Vonúl egy kis csapat;
Olyan rettegve lép,
Most lopja életét...
Kanizsa, Rozgonyi.

„Kettőzni kell az őrt,
Kivált Mátyás előtt!”
„Mátyás, az itt maradt,
Hanem a többi rab –
Nincsen, uram, sehol.”

A felhő kimerült,
A szélvihar elült,
Lágyan zsongó habok
Ezer kis csillagot
Rengetnek a Dunán.

„El! míg lehet s szabad!
Cseh-földön biztosabb.”
„Miért e félelem?
Hallgat minden elem
Ég s föld határa közt.”

⁴ Szövetnek, szövétnek: kezdetleges fáklya.

Az alvó aluszik,
A bujdosó buvik;
Ha zörren egy levél,
Poroszlót jőni vél
    Kanizsa, Rozgonyi.

„Messze még a határ?
Minden perc egy halál!”
„Legittén átkelünk,
Ne félj uram: *velünk*
    A gyermek, a fogoly.”

Az alvó felriad,
A bujdosó riad;
Szellő sincsen, de zúg,
Felhő sincsen, de bűg
    S villámlik messziről.

„Oh adj, oh adj nekem
Hús cseppet, hű csehem!”
„Itt a kehely, igyál,
Uram, László király,
    Enyhít... mikép a *sír!*”

Állj meg, bosszú, megállj:
Cseh földön ül a rab;
Cseh *földben* a király,
Mindég is ott marad,
    De visszajő a rab...!

1853

Ágnes asszony

Ágnes asszony a patakban
Fehér lepedőjét mossa;
Fehér leplét, véres leplét
A futó hab elkapdossa.
    Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Odagyúl az utcagyermek:
Ágnes asszony, mit mos kelmed?
„Csitt te, csitt te! csibém vére
Keveré el a gyolcs leplet.”
    Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Összefutnak a szomszédnők:
Ágnes asszony, hol a férjed?
„Csillagom, hisz ottbenn alszik!
Ne menjünk be, mert fölébred.”
    Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Jön a hajdu: Ágnes asszony,
A tömlőcbe gyere mostan.
„Jaj, galambom, hogy' mehetnék,
Míg e foltot ki nem mostam!”
    Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Mély a börtön: egy sugár-szál
Odaférni alig képes;
Egy sugár a börtön napja,
Éje pedig rémtül népes.
    Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Szegény Ágnes naphosszanta
Néz e kis világgal szembe,
Néz merően, – a sugárka
Mind belefér egy fél szembe.
    Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Mert, alighogy félrefordul,
Rémek tánca van körülé;
Ha ez a kis fény nem volna,
Úgy gondolja: *megőrülne*.
    Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Ím azonban, időtelve,
Börtönének zárja nyílik:
Ágnes a törvény előtt
Megáll szépen, ahogy illik.
    Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Öltözetjét rendbe hozza,
Kendőjére fordít gondot,
Szöghaját is megsimítja,
Nehogy azt higgyék: *megbomlott*.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Hogy belép, a zöld asztalnál
Tisztes őszek ülnek sorra;
Szánalommal néznek ő rá,
Egy se mérges, vagy mogorva.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

„Fiam, Ágnes, mit miveltél?
Szörnyü a bűn, terhes a vád;
Ki a tettet végrehajtá,
Szeretőd ím maga vall rád.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

„Ő bitón fog veszni holnap,
Ő, ki férjedet megölte;
Holtig vízen és kenyéren
Raboskodva bünhödöl te.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Körültekint Ágnes asszony,
Meggyőződni ép eszérül;
Hallja a hangot, érti a szót,
S míg azt érti: „meg nem örül.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

De amit férjéről mondtak,
A szó oly visszásan tetszik;
Az világos csak, hogy őt
Haza többé nem eresztik.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Nosza sírni, kezd zokogni,
Sűrű zápokönnye folyván:
Liliomról pergő harmat,
Hulló vizgyöngy hattyu tollán.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

„Méltóságos nagy uraim!
Nézzen Istent kegyelmetek:
Sürgetős munkám van otthon,
Fogva én itt nem ülhetek.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

„Mocsok esett lepedőmön,
Ki kell a vérfoltot vennem!
Jaj, ha e szenny ott maradna,
Hová kéne akkor lennem!”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Összenéz a bölcs törvényszék
Hallatára ily panasznak.
Csendesség van. Hallgat a száj,
Csupán a szemek szavaznak.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

„Eredj haza, szegény asszony!
Mosd fehérre mocskos lepled;
Eredj haza, Isten adjon
Erőt ahhoz és kegyelmet.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

S Ágnes asszony a patakban
Lepedőjét újra mossa;
Fehér leplét, tiszta leplét
A futó hab elkapdossa.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Mert hiába tiszta a gyolcs,
Benne többé semmi vérjel:
Ágnes azt még egyre látja
S épen úgy, mint *akkor éjjel*.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Virradattól késő estig
Áll a vízben, széke mellett:
Hab zilálja rezgő árnyát,
Haja fürtét kósza szellet.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Holdvilágos éjjelenkint,
Mikor a víz fodra csillog,
Maradozó csattanással
Fehér sulyka messze villog.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

És ez így megy évrül-évre,
Téli-nyáron, szünet nélkül;
Harmat-arca hó napon ég,
Gyöngye térde fagyban kékül.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Őszbe fordul a zilált haj,
Már nem holló, nem is ében;
Torz-alakú ránc verődik
Szanaszét a síma képen.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

S Ágnes asszony a patakban
Régi rongyát mossa, mossa –
Fehér leple foszlányait
A szilaj hab elkapdossa.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.
1853

Szondi két apródja

Felhőbe hanyatlott a drégeli rom,
Rá viaszút a nap, ádáz tusa napja;
Szemközt vele nyájas, szép zöld hegy-orom,
Tetején lobogós hadi kopja.

Két ifju térdel, kezökben a lant,
A kopja tövén, mintha volna feszület.
Zsibongva hadával a völgyben alatt
Ali győzelem-ünnepet űlet.

„Mért nem jön a Szondi két dalnoka, mért?
Bülbül-szavu⁵ rózsák két mennyei bokra?
Hadd fűzne dalokból gyöngysorba fűzért,
Odaillót egy huri⁶ nyakra!”

„Ott zöldel az ormó, fenn zöldel a hant
Zászlós kopiával a gyaur⁷ basa sírján:
Ott térdel a gyöngypár, kezében a lant,
És pengeti, pengeti, sírván.”

...S hogy feljöve Márton, az orosz pap,
Kevély üzenettel a bős Ali küldte:
Add meg kegyelemre, jó Szondi, magad!
Meg nem marad itt anyaszülte.

„Szép úrfiak! immár e puszta halom,
E kopja tövén nincs mér' zengeni többet:
Jertek velem, ottlenn áll nagy vigalom,
Odalenn vár mézizü sörbet⁸. –”

⁵ Bülbül: fülemüle vagy más néven: csalogány (török).

⁶ Huri: a mohamedánok szerint a Paradicsomban élő gyönyörű nő, az igazhitű férfi túlvilági jutalma (török).

⁷ Gyaur: mohamedán szempontból a hitetlen ember (török).

⁸ Sörbet, serbet: Keleten üdítőként fogyasztott édes gyümölcsle (török).

Mondjad neki, Márton, im ezt felelem:
Kegyelmet uradtól nem vár soha Szondi,
Jézussa kezében kész a kegyelem:
Egyenest oda fog folyamodni.

„Serbet, füge, pálma⁹, sok déli gyümölcs,
Mit csak terem a nagy szultán birodalma,
Jó illatu fűszer, és drága kenőcs...
Ali győzelem-ünnepe van ma!”

Hadd zúgjon az álgyu!¹⁰ pogány Ali mond,
És pattog a bomba, és röpked a gránát;
Minden tüzes ördög népet, falat ont:
Töri Drégel sziklai várát.

„Szép úrfiak! a nap nyugvóra hajolt,
Immár földi vállát bíborszinü kaftán¹¹,
Szél zendül az erdőn, – ott leskel a hold:
Idekinn hideg éj sziszeg aztán!”

A vár piacára ezüstöt, aranyt,
Sok nagybecsü marhát¹² máglyába kihordat;
Harcos paripái nyihognak alatt:
Szügyeikben tört keze forgat.

„Aztán – no, hisz úgy volt! aztán elesett!
Zászlós kopiával hős Ali temette;
Itt nyugszik a halmon, – rövid az eset –;
Zengjétek Alit ma helyette!”

Két dalnoka is volt, két árva fiú;
Öltözteti cifrán bársonyba puhába:
Nem hagyta cselédit – ezért öli bú –
Vele halni meg, ócska ruhába’!

„S küldött Alihoz... Ali dús, Ali jó;
Lány-arcotok’ a nap meg nem süti nála;
Sátrában alusztok, a széltül is ó:
Fiaim, hozzá köt a hála!”

Hogy vitt ezerekkel! hogy vitt egyedül!
Mint bástya, feszült meg romlott torony alján:
Jó kardja előtt a had rendre ledül,
Kelevéze ragyog vala balján.

⁹ Itt a pálmafa gyümölcseről van szó: datolya vagy banán.

¹⁰ Álgyu: ágyú (rég magyar szó).

¹¹ Kaftán: keleti népek férfiviselete: bokáig érő bő kabát.

¹² Marha: itt: vagon, értéktárgy.

„Ruszem¹³ maga volt ő!... s hogy harcola még,
Bár álgyugolyótul megtört ina, térde!
Én láttam e harcot!... Azonban elég:
Ali majd haragunni fog érte.”

Mint hulla a hulla! veszett a pogány,
Kő módra befolyván a hegy menedékét:
Ő áll a halála vérmosta fokán,
Diadallal várta be végét.

„Eh! vége mikor lesz? kifogytok-e már
Dícséretiből az otromba gyaurnak?
Eb a hite kölykei! vesszeje vár
És börtöne kész Ali úrnak.”

Apadjon el a szem, mely célba vevé,
Száradjon el a kar, mely őt lefejezte;
Irgalmad, oh Isten, ne légyen övé,
Ki miatt lőn ily kora veszte!

1856

A walesi bárdok¹⁴

Edward király, angol király
Léptet fakó lován:
Hadd látom, úgymond, mennyit ér
A velszi tartomány.

Van-e ott folyó és földje jó?
Legelőin fű kövér?
Használt-e a megöntözés:
A pártos honfivér?

S a nép, az istenadta nép,
Ha¹⁵ oly boldog-e rajt'
Mint akarom, s mint a barom,
Melyet igába hajt?

Felség! valóban koronád
Legszebb gyémántja Velsz:
Földet, folyót, legelni jót,
Hegy-völgyet benne lész.

S a nép, az istenadta nép
Oly boldog rajta, Sire!¹⁶
Kunyhói mind hallgatva, mint
Megannyi pusztá sir.

Edward király, angol király
Léptet fakó lován:
Körötte csend amerre ment,
És néma tartomány.

¹³ Ruszem: legendás perzsa hős, akinek tetteit a török költők is megénekeltek.

¹⁴ Walesi bárdok: az Anglia nyugati részén lévő Wales (velsz) hercegség régi lakóinak, a keltáknak az énekei, költői.

¹⁵ Ha: vajon?

¹⁶ Sire (szír): Felség! (angol).

Montgomery¹⁷ a vár neve,
Hol aznap este szállt;
Montgomery, a vár ura,
Vendégli a királyt.

Vadat és halat, s mi jó falat
Szem-szájnak ingere,
Sürgő csoport, száz szolga hord,
Hogy nézni is tereh¹⁸;

S mind, amiket e szép sziget
Ételt-italt terem;
S mind, ami bor pezsegve forr
Túl messzi tengeren.

Ti urak, ti urak! hát senki sem
Koccint értem pohárt?
Ti urak, ti urak!... ti velsz ebek!
Ne éljen Eduárd?

Vadat és halat, s mi az ég alatt
Szem-szájnak kellemes,
Azt látok én: de ördög itt
Belül minden nemes.

Ti urak, ti urak, hitvány ebek!
Ne éljen Eduárd?
Hol van, ki zengje tetteim –
Elő egy velszi bárd!

Egymásra néz a sok vitéz,
A vendég velsz urak;
Orcáikon, mint félelem,
Sápadt el a harag.

Szó bennszakad, hang fennakad,
Lehellet megszegik. –
Ajtó megőll fehér galamb,
Ősz bárd emelkedik.

Itt van, király, ki tettidet
Elzengi, mond az agg;
S fegyver csörög, haló hörög
Amint húrjába csap.

„Fegyver csörög, haló hörög,
A nap vértóba száll,
Vérszagra gyúl az éji vad:
Te tetted ezt, király!

Levágva népünk ezrei,
Halomba, mint kereszt,
Hogy sírva tallóz¹⁹ aki él:
Király, te tetted ezt!”

Máglyára! el! igen kemény –
Parancsol Eduárd –
Ha! lágyabb ének kell nekünk;
S belép egy ifju bárd.

„Ah! lágyan kél az esti szél
Milford-öböl felé;
Szüzek siralma, özvegyek
Panasza nyög belé.

Ne szülj rabot, te szűz! anya
Ne szoptass csecsemőt!...”
S int a király. S elérte még
A máglyára menőt.

De vakmerőn s hivatlanúl
Előáll harmadik;
Kobzán a dal magára vall,
Ez íge hallatik:

„Elhullt csatában a derék –
No halld meg, Eduárd:
Neved ki diccsel ejtené,
Nem él oly velszi bárd.

Emléke sír a lanton még –
No halld meg, Eduárd:
Átok fejedre minden dal,
Melyet zeng velszi bárd.”

Meglátom én! – S parancsot ad
Király rettenettest:
Máglyára, ki ellenszegül,
Minden velsz énekest!

¹⁷ Montgomery (mongomeri): város Wales északi részén és személynév.

¹⁸ Tereh: teher (elavult magyar szó).

¹⁹ Tallóz: kalászt szedeget a tarlón, élelmet gyűjtöget.

Szolgái szétszáguldanak,
Ország-szerin, tova.
Montgomeryben így esett
A híres lakoma. –

S Edward király, angol király
Vágtat fakó lován;
Körötte ég földszint az ég:
A velszi tartomány.

Ötszáz, bizony, dalolva ment
Lángsírba velszi bárd:
De egy se birta mondani
Hogy: éljen Eduárd. –

Ha, ha! mi zúg?... mi éji dal
London utcáin ez?
Felköttem a lord-majort²⁰,
Ha bosszant bármi nesz!

Áll néma csend; légy szárnya bent,
Se künn, nem hallatik:
„Fejére szól, ki szót emel!
Király nem alhatik.”

Ha, ha! elő síp, dob, zene!
Harsogjon harsona:
Fülembé zúgja átkait
A velszi lakoma...

De túl zenén, túl síp-dobon,
Riadó kürtön át:
Ötszáz énekli hangosan
A vértanúk dalát.*

1857

A lejtőn

Száll az este. Hollószárnya
Megrezzenti ablakom.
Ereszkedik lelkem árnya,
Elborong a multakon.
Nézek vissza, mint a felhő
Áthaladt vidékre néz:
Oly komor volt, – oly zöldellő,
Oly derült most az egész.

Boldog évek! – ha ugyan ti
Boldogabban folytatok, –
Multam zöld virányos hanti!
Hadd merengék rajtatok.
Bár panasszal, bár sohajjal
Akkor is szám telve lőn:
Kevesebbem volt egy jajjal...
Hittel csüggttem a jövőn!

Most ez a hit... néma kétség,
S minél messzebb haladok,
Annál mélyebb a sötétség;
Vissza sem fordulhatok.
Nem magasba tör, mint másszor –
Éltem lejtős útja ez;
Mint ki éjjel vízbe gázol
S minden lépést óva tesz.

1857

²⁰ Lord-major: londoni polgármester.

* „A történelem kétségbe vonja, de a mondában erősen tartja magát, hogy I. Eduárd angol király, Wales tartomány meghódítása (1277) után, ötszáz walesi bárdot végeztetett ki, hogy nemzeti dicső múltját zöngve, a fiakat föl ne gerjeszthessék az angol járom lerázására.” (Arany János jegyzete)